

Odpowiedzialność karna menedżera klubu sportowego za dokonywanie transferu piłkarzy – zagadnienia wybrane

Szymon Tarapata

Doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego; adwokat.

✉ szymon.tarapata@uj.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4095-8892>

Criminal Liability of a Sports Club Manager for Transferring Players – Selected Issues

The author presents a comprehensive analysis of the issue of criminal liability of a manager of a sports club for transferring players. He shows that it is sometimes possible for a person performing the transfer of the player to be criminally liable for various prohibited acts. The article indicates what conditions must be met for a sports club manager to commit an offense related to acquiring and selling footballers.

Słowa kluczowe: przestępstwo nadużycia zaufania, szkoda, korupcja w obrocie gospodarczym, odpowiedzialność karna menedżera klubu sportowego

Key words: crime of breach of trust, damage, corruption in business transactions, criminal liability of a sports club manager

[https://doi.org/10.32082/fp.5\(67\).2021.446](https://doi.org/10.32082/fp.5(67).2021.446)

Problematyka odpowiedzialności karnej menedżera klubu piłkarskiego nie była dotychczas przedmiotem analiz ani w orzecznictwie, ani w piśmiennictwie. Taki stan rzeczy może dziwić. Trzeba bowiem zauważyć, że aktualnie kluby piłkarskie często cechują się skomplikowaną strukturą wewnętrzną, dysponują wielomilionowymi budżetami i są stronami transakcji opiewających

na ogromne sumy pieniędzy¹.

¹ Teza ta znajduje pokrycie w oficjalnych danych liczbowych. Można przykładowo wskazać, że w 2017 r. łączne przychody wszystkich klubów Ekstraklasy wyniosły 550,4 mln zł, w 2018 r. zaś – 528 mln zł (*Pieniądze leżą na boisku. Ranking przychodów piłkarskich. Ranking „Piłkarska liga finansowa – rok 2018”*, raport sporządzony przez Deloitte, czerwiec 2019 r., s. 18, <https://www2.deloitte>).

Powoduje to, iż wszelkie nieprawidłowe zachowania, które mogą wystąpić w takich podmiotach, potencjalnie rodzą szereg negatywnych następstw w sferze takich dóbr prawnych, jak mienie, interes wierzycieli lub obrót gospodarczy. Oczywiście tego rodzaju ujemnie oceniane czyny mają niezwykle różnicowany charakter. Z tej przyczyny rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu zostaną ograniczone wyłącznie do problematyki odpowiedzialności karnej osób zarządzających klubami sportowymi za dokonywanie transferu piłkarzy².

com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_raport_Liga_finansowa_2018.pdf – (dostęp na 10.08.2020).

- 2 Warto podkreślić, że na gruncie niniejszego opracowania przyjęto szerokie rozumienie słowa „transfer”. Nie można natomiast pominąć, iż w literaturze i aktach wewnętrznych organizacji piłkarskich pojęcie to jest niekiedy wężiej rozumiane. Podkreśla się np., że termin transfer to sformalizowane prawnie przejście zawodnika z jednego klubu do drugiego (M. Sitek, *Prawne problemy transferu piłkarzy wobec prawa do poszanowania życia rodzinnego*, „Journal of Modern Science” 2016, t. 4/31, s. 145). Zasady przeprowadzania transferów piłkarzy w Polsce zawarte są w Regulaminie FIFA w sprawie Statusu i Transferu Zawodników, <https://resources.fifa.com/image/upload/regulations-on-the-status-and-transfer-of-players-june-2020.pdf?cloudid=ixztobdwje3tn2bztqcp> (dostęp 10.08.2020) oraz w uchwale nr VIII/124 z 14.07.2015 r. Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej w sprawie statusu zawodników oraz zasad zmian przynależności klubowej z późniejszymi zmianami. https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2036-Uchwała_nr_VIII.124_z_dnia_14_lipca_2015_roku_w_sprawie_statusu_zawodników_i_zasad_zmian_przynależności_klubowej.pdf, (dostęp 10.08.2020). W § 2 pkt. 11 tego ostatniego aktu przyjęto, że słowo „transfer” „oznacza zmianę przynależności klubowej na podstawie umowy zawartej pomiędzy klubem odstępującym, a klubem pozyskującym, na podstawie której zawodnik będący zawodnikiem klubu odstępującego, na podstawie obowiązującego kontraktu, bądź obowiązującej deklaracji gry amatora, w chwili zawierania umowy transferu, zmienia przynależność do klubu pozyskującego. Niedopuszczalny jest transfer zawodnika wolnego. Transfer może mieć charakter definitywny lub czasowy”. W artykule tym przyjęto natomiast potoczne – bardziej ekstensywne znaczenie słowa transfer. Chodzi zatem o wszelkie sytuacje, w których dochodzi do modyfikacji (uzupełniania lub zubażania) kadry zawodniczej w danym klubie. Mowa

Zjawiska występujące na piłkarskim rynku transferowym wymagają karnistycznej analizy z kilku przyczyn. Trzeba zauważyć, że kadry zawodnicze klubów piłkarskich podlegają ustawicznemu zmianom. Podczas każdego „okienka transferowego” wielu zawodników zmienia barwy klubowe³. Transakcjom tym często towarzyszy przepływ znacznych sum pieniężnych⁴. Nierzadko jednak dochodzi do tego, że określony transfer nie może zostać potraktowany jako udany. Pomimo bowiem wydatkowania określonych sum na

więc o przypadkach, kiedy dochodzi do nabycia, utraty lub przeniesienia praw rejestracyjnych do zawodnika. Można tu wyróżnić sześć podstawowych rodzajów sytuacji, tj.: 1) transfer definitywny; 2) transfer czasowy; 3) transfer czasowy z opcją transferu definitywnego; 4) zmiana przynależności klubowej tzw. „wolnego zawodnika” (niezarejestrowanego w jakimkolwiek klubie), która potocznie określana jest mianem „transferu bezgotówkowego”; 5) utrata przynależności klubowej w związku z wygaśnięciem kontraktu; oraz 6) zmiana przynależności klubowej na podstawie zawartej w obowiązującym kontrakcie klauzuli odstępnego.

- 3 Trzeba poczynić w tym miejscu pewną uwagę terminologiczną. Przy okazji dokonywania transferów mówi się potocznie, że klub „sprzedaje” lub „kupuje” danego piłkarza, a więc „handluje” zawodnikami. Oczywiście nomenklatura ta ma charakter nieprawidłowy. Z punktu widzenia prawa klub piłkarski nikogo nie sprzedaje lub nie kupuje, gdyż nie zajmuje się handlem ludźmi. Z perspektywy cywilistyki transfer piłkarza oznaczać będzie przeniesienie prawa do rejestracji zawodnika w określonym podmiocie (klubie). W tym kontekście trzeba przypomnieć, że – stosownie do § 21 ust. 1 uchwały nr VIII/124 – zawodnik może być potwierdzony do gry jednocześnie tylko w jednym klubie. Klub odstępujący rezygnuje z prawa do rejestracji piłkarza w swoim klubie, dzięki czemu uprawnienie takie uzyskuje klub pozyskujący. Natomiast kontrakt podpisywany między klubem a piłkarzem jest umową świadczenia przez tego ostatniego usług na wyłączność dla konkretnej osoby prawnej. W dalszej części opracowania, dla ułatwienia prowadzonego wywodu, będą używane takie sformułowania (z uwagi na ich głębokie zakorzenienie w języku potocznym), jak np. „sprzedaż”, „zbycie” lub „zakup”, „kupno”, „nabycie” piłkarza. Sformułowania te określają w sposób roboczy sytuacje przeniesienia prawa do rejestracji zawodnika.
- 4 Przykładowo w 2018 r. KGHM Zagłębie Lubin zarobił na transferach 17,3 mln zł, zaś Cracovia Kraków – 17,1 mln zł (*Pieniądze...*, s. 26).

zakontraktowanie i utrzymanie danego piłkarza – jego przydatność dla konkretnego zespołu w ostatecznym rozrachunku okazuje się znikomą. Wówczas taki wydatek należy ocenić jako niekorzystny z punktu widzenia ekonomicznych interesów klubu.

Również doprowadzenie do tzw. „transferów wychodzących” (z klubu) może dla konkretnej drużyny okazać się nieopłacalne. Zdarza się przecież, że piłkarze opuszczają konkretny klub w takich okolicznościach, że ich poprzedni pracodawca nie uzyskuje z tego tytułu odpowiedniej rekompensaty finansowej. Tego rodzaju sytuacja nie może być w oczywisty sposób optymalna z punktu widzenia stosunków majątkowych podmiotu biorącego udział w rozgrywkach piłkarskich.

Możliwe jest wreszcie, iż transfer określonego piłkarza przyniesie duże korzyści sportowe dla drużyny, lecz dokonanie takiego ruchu transferowego należy uznać niekorzystne z punktu widzenia sytuacji finansowej, w jakiej znajduje się konkretny uczestnik rozgrywek. Taki stan rzeczy ostatecznie godzi w interesy szeregu podmiotów gospodarczych, które w jakiś sposób współpracują z danym klubem.

Już tylko wskazane powyżej, mające jedynie charakter przykładowy, problemy, jakie występują na rynku transferowym, mogą nasuwać przede wszystkim pytanie, czy możliwe jest pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osoby odpowiedzialnej za przeprowadzenie transferu określonego piłkarza, a jeżeli tak, to przy spełnieniu jakich warunków⁵.

Wydaje się, że wzorce ustawowe, jakie należałoby w pierwszej kolejności wziąć w rachubę w toku prowadzonej analizy, sypizowane są w art. 296 k.k.⁶ Czyni

zabronione opisane w tymże przepisie mają charakter indywidualny. Mogą one zostać popełnione tylko przez osobę, która jest zobowiązana na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Warto w tym kontekście podkreślić, że w rozgrywkach piłkarskich organizowanych przez Polski Związek Piłki Nożnej (dalej: PZPN) biorą udział kluby sportowe, które, stosownie do art. 3 ust. 2 Ustawy z 25.06.2010 r. o sporcie⁷, działają jako osoby prawne. Podmioty te mogą przy tym funkcjonować w różnorodnych formach. W najwyższej klasie rozgrywkowej w Polsce, a więc Ekstraklasie, uczestniczą wyłącznie kluby, które są spółkami akcyjnymi⁸. Jednocześnie podmioty te prowadzą działalność gospodarczą. Natomiast drużyny grające w I lidze oraz niższych klasach rozgrywkowych działają głównie, choć nie tylko, w formie stowarzyszeń⁹.

wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 1a. Jeżeli sprawca, o którym mowa w § 1, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, spowoduje bezpośrednie niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 lub 1a działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 3. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 lub 2 wyrządza szkodę majątkową w wielkich rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 4. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 lub 3 działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

7 Dz.U.2020.1133 t.j.

8 Wymóg taki został przewidziany w punkcie 4.1.2.1 Podręcznika licencyjnego dla klubów Ekstraklasy. Sezon 2019/2020 i następne, dostępny na stronie: [https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2864-Podręcznik Licencyjny dla klubów Ekstraklasy na sezon 2019 2020 i następne.pdf](https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2864-Podręcznik_Licencyjny_dla_klubów_Ekstraklasy_na_sezon_2019_2020_i_następne.pdf), (dostęp 10.08.2020).

9 Należy zaznaczyć, że w niniejszym opracowaniu mowa jest wyłącznie o klubach sportowych uczestniczących w rozgrywkach organizowanych przez polski związek sportowy lub podmiot działający z jego upoważnienia. Natomiast zgodnie z art. 79 § 1 Statutu Polskiego Związku Piłki Nożnej – wszelkie oficjalne rozgrywki piłki nożnej, które odbywają się na terenie Polski, są organizowane i kontrolowane przez

5 Warto podkreślić, że zawarte w tym tekście rozważania dotyczące transferowania piłkarzy, są również aktualne w stosunku do transferu członków sztabu szkoleniowego (trenerów, asystentów trenera itp.).

6 Art. 296 k.k., typizujący poszczególne formy przestępstwa nadużycia zaufania, w istotnym z punktu widzenia niniejszego opracowania zakresie brzmi następująco: „§ 1. Kto, będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia

W doktrynie występuje spór co do tego, czyje interesy majątkowe są chronione, opierając się na art. 296 k.k. Niektórzy twierdzą, iż przedmiotem ochrony stypizowanych w tymże przepisie czynów zabronionych jest wyłącznie mienie podmiotów, które prowadzą działalność gospodarczą¹⁰. Z drugiej strony uznaje się zaś, iż

„art. 296 chroni wszelkie interesy majątkowe, a więc zarówno te związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, jak i wszelkie inne transakcje i działania dotyczące majątku mocodawcy, choćby dokonywane jednorazowo, takie jak np. sprzedaż, zakup, załatwianie sporów majątkowych, zastępstwo w sprawach majątkowych itp. (...). Obejmuje on zatem również takie sprawy majątkowe, które nie są związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, chroniąc w tym zakresie funkcjonowanie m.in. fundacji, kościołów, związków wyznaniowych i religijnych, organizacji politycznych, samorządu terytorialnego itp.”¹¹.

Pogląd ten przyjmowany jest również w orzecznictwie:

„przepis art. 296 k.k. chroni wszelkie interesy majątkowe, a więc zarówno te związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, jak i wszelkie inne transakcje i działania dotyczące majątku mocodawcy, choćby dokonywane jednorazowo, takie jak np. sprzedaż, zakup, załatwianie sporów majątkowych, zastępstwo w sprawach majątkowych itp.”¹².

PZPN. Statut jest dostępny na stronie: https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/3398-STATUT TEKST JEDNOLITY PO WALNYM 17 10 2019 I ZARZĄDZIE 21 02 2020.pdf (dostęp 10.08.2020).

- 10 Zob. np. R. Zawłocki (w:) R. Zawłocki (red.) *System Prawa Karnego*, t. 9, *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, Warszawa 2011, s. 466.
- 11 Zob. P. Kardas (w:) A. Zoll (red.) *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 278–363*, Warszawa 2016, s. 509 oraz wskazana tam literatura i orzecznictwo.
- 12 Postanowienie SA w Katowicach z 13.07.2011 r., II AKz 385/11, LEX nr 1102929. W innym judykacie podkreślono zaś, że „pojęcie obrotu gospodarczego należy rozumieć szeroko, jako obrót zarówno uczestników profesjonalnych, jak

W literaturze też można napotkać na stanowiska pośrednie. W ramach jednego z nich wskazano, że

„art. 296 k.k. udziela ochrony nie tyle przedsiębiorcom, a więc podmiotom prowadzącym we własnym imieniu działalność gospodarczą, ale podmiotom obrotu gospodarczego, a więc działającym w celu komercyjnym. Cel ten należy postrzegać w perspektywie całości przedsięwzięcia gospodarczego, w ramach którego mogą funkcjonować różne podmioty, struktury holdingowe, itp. Natomiast ochroną nie będą objęte podmioty działające w innym niż gospodarczy cel, nawet jeśli będą to spółki prawa handlowego. W konsekwencji wydaje się, że sąd orzekający w każdym postępowaniu powinien ustalić, czy pokrzywdzonym jest podmiot funkcjonujący w obrocie gospodarczym. W przypadku podmiotów nie będących ze swej istoty przedsiębiorcami – odpowiedzialność karna na podstawie art. 296 k.k. może dotyczyć tylko tych podmiotów, które prowadzą działalność gospodarczą lub działają w celu komercyjnym”¹³.

Twierdzenie, że art. 296 k.k. nie dotyczy wszystkich transakcji majątkowych, opiera się na dwóch bazowych argumentach. Pierwszym z nich jest fakt, że analogiczna regulacja początkowo znajdowała się w art. 1 Ustawy z 12.10.1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego¹⁴. Po drugie – przepis ten został następnie przeniesiony właśnie do art. 296 k.k., który umieszczono w rozdziale XXXVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciw obrotowi gospodarczemu”. Z tego powodu postulowano, by interpretacja znamion zawartych w omawianym przepisie uwzględniała ów tytuł i została stosownie zawężona. Należy jednak podkreślić, że argument ten stracił na znaczeniu. Stało się tak za sprawą usta-

i nieprofesjonalnych, gdyż nie ma szczególnych powodów, aby rozumienie tego pojęcia ograniczać” (Postanowienie SN z 26.09.2012 r., II KK 234/12, LEX nr 1220810).

- 13 J. Duda, *Szkoda majątkowa oraz przesłanki jej przypisania w ramach przestępstwa nadużycia zaufania. Analiza dogmatyczna w świetle badań aktowych*, Kraków 2018, niepublikowana rozprawa doktorska, s. 80–81.
- 14 Dz.U.1994.126.615.

wodawcy, który – na mocy art. 2 pkt 1-u 1 Ustawy z 15.03.2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz ustawy – Kodeks karny¹⁵ – rozszerzył tytuł rozdziału XXXVI ustawy karnej. Aktualnie grupuje on „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie

dokonywanie transferów wychodzących i przychodzących ściśle wiąże się z uprawnieniami i obowiązkami majątkowymi podejmowanymi w obrębie osoby prawnej, charakteryzującymi się dwoma elementami, tj. statycznym i dynamicznym. Pierwszy z nich rozumiany jest jako postulat dbałości o zachowanie sub-

Jeśli klub sportowy ma charakter zawodowy i prowadzi czynności transferowe w celu maksymalizacji zysku, wówczas jego majątek może znajdować się pod ochroną przewidzianą przez kodeks karny.

cywilnoprawnym”. Nowela ta stanowi silny argument za przyjęciem tezy, że art. 296 k.k. powinien dotyczyć szerszego spektrum zachowań. Opisanie w tymże przepisie czyny zabronione nie powinny więc ograniczać się jedynie do obrotu gospodarczego.

Biorąc pod uwagę ustalenia zawarte w poprzednim akapicie, należy poczynić jedno istotne zastrzeżenie. Ścisłej rzecz ujmując, czyny z art. 296 k.k. powinny dotyczyć takiej sfery, w ramach której osoba odpowiedzialna za zajmowanie się sprawami majątkowymi innego podmiotu lub prowadzenie działalności gospodarczej jest zobowiązana do kierowania się czynnikami ekonomicznymi i zmierzania do maksymalizacji zysku. Przestępstwo nadużycia zaufania nie może zaś obejmować czynności podejmowanych w sferze działalności *non profit*. Nie jest więc możliwe, by czyny związane z realizacją transferów w klubie sportowym zajmującym się szkoleniem młodzieży działającego jedynie z woli popularyzacji kultury fizycznej, lecz nie w celach zarobkowych, zostały uznane za realizujące znamiona przestępstwa nadużycia zaufania. Inaczej rzecz się ma natomiast w przypadku profesjonalnych podmiotów. Jeśli klub sportowy ma charakter zawodowy i prowadzi czynności transferowe w celu maksymalizacji zysku, wówczas jego majątek może znajdować się pod ochroną art. 296 k.k. Wówczas

stancji powierzonego mienia i uchronienia go przed uszczerbkiem, pomniejszeniem, pogorszeniem stanu interesów majątkowych lub zniszczeniem¹⁶. Natomiast element dynamiczny należy pojmować jako dyrektywę wykorzystania powierzonego mienia w procesie gospodarowania w taki sposób, aby je powiększyć lub wzrosła jego wartość¹⁷. Jeżeli w sferze powinności określonej osoby mieszczą się wspomniane dwa aspekty, wówczas może ona stać się podmiotem przestępstwa z art. 296 k.k. Trzeba przy tym dodać, że klubami profesjonalnymi, zawodowymi, można uznać z pewnością zespoły grające w Ekstraklasie (są one spółkami akcyjnymi prowadzącymi działalność gospodarczą) oraz większość zespołów grających w najwyższych klasach rozgrywkowych w Polsce, tj. I oraz II lidze. Operują one bowiem większymi kwotami pieniężnymi oraz zawierają profesjonalne kontrakty z piłkarzami. Niewątpliwie kluby te, przeprowadzając transfery, kierują się czynnikami ekonomicznymi i mają na zadanie maksymalizację zysku. Świadczą one przecież pewną usługę, w postaci prezentacji gry zespołu piłkarskiego, „sprzedając” ją w ten sposób „na zewnątrz”, zarabiając na kibicach, reklamach, sponzorach i na handlu gadżetami piłkarskimi. Transfery zaś mają na celu zwiększenie potencjału drużyny, co

15 Dz.U.2019.870.

16 P. Kardas (w:) *Kodeks...*, s. 518.

17 Tamże.

zwiększa prawdopodobieństwo osiągnięcia profitów ze wspomnianych źródeł. Podmioty te są więc w istocie przedsiębiorcami. Nie jest jednak wykluczone, że cel zarobkowy przy dokonywaniu ruchów transferowych będzie również klubowicem lubom z niższych lig.

Realizacja klubowej polityki w zakresie transferów skupia się wokół czterech podstawowych obszarów, tj.: 1) transferów gotówkowych przychodzących; 2) transferów bezgotówkowych przychodzących; 3) transferów gotówkowych wychodzących; 4) transferów bezgotówkowych wychodzących. W przypadku tych pierwszych klub pozyskujący płaci wynegocjowaną kwotę transferową klubowi odstępującemu oraz zawiera z pozyskanym piłkarzem kontakt, na mocy którego zobowiązuje się do zapłaty zawodnikowi określonego wynagrodzenia (klub kupuje wówczas uprawnienie do przeniesienia rejestracji zawodnika). W zakresie tego obszaru optymalizacja ekonomiczna polega na uzgodnieniu takich warunków transferowych, by koszty nabywania uprawnień do gracza były możliwie najmniejsze. Oczywiście ten sam postulat dotyczy transferów bezgotówkowych przychodzących. Te bowiem, wbrew użytej nazwie, wiążą się z ponoszeniem wydatków ze strony klubu. Składa się na nie przede wszystkim wynagrodzenie dla zawodnika uzgodnione w kontrakcie. Nadto klub piłkarski, w związku z dokonywaniem takiego transferu, często ponosi koszty prowizji na rzecz menedżera, który reprezentuje interesy piłkarza i pośredniczy przy dokonywaniu transferu, oraz tzw. opłatę rejestracyjną za zgłoszenie zawodnika do rozgrywek.

Z kolei w przypadku transferów gotówkowych wychodzących zadaniem klubu piłkarskiego jest uzyskanie możliwie największego zysku z tytułu „sprzedaży” piłkarza. Biorąc pod uwagę tę dyrektywę, trzeba np. stwierdzić, że jeśli zespół A chce pozyskać gracza za kwotę 500 000 zł, zaś B oferuje za niego sumę 750 000 zł, wówczas zawodnika trzeba wytransferować do klubu B. Dzieje się oczywiście przy założeniu, iż piłkarz wyraża zgodę na wytransferowanie go do drużyny B. Natomiast w przypadku transferów bezgotówkowych wychodzących, maksymalizacja korzyści polega na tym, by odejście danego zawodnika z klubu bądź to nie wiązało się z kosztami, bądź to było związane z możliwie najmniejszymi wydatkami.

W tytule wyraźnie wskazano, iż niniejszy tekst dotyczy menedżerów klubu piłkarskiego. Trzeba w tym

miejscu wyjaśnić, kogo za taki podmiot na potrzeby prowadzonych rozważań należy uznawać. Termin „menedżer” cechuje się bardzo szerokim zakresem znaczeniowym. Można tym mianem określić każdą osobę, której podstawowym zadaniem jest realizacja procesu zarządzania, a więc m. in. planowania, podejmowania decyzji, organizowania, przewodzenia, motywowania i kontrolowania. Terminu tego używa się wobec jednostki, która jest zatrudniona w różnych przedsiębiorstwach lub organizacjach i realizuje proces kierowania (zarządzania) lub w nim uczestniczy w procesie kierowania¹⁸. Natomiast na gruncie niniejszego opracowania za menedżera należy uznawać osobę, która jest odpowiedzialna za realizację polityki transferowej w strukturze danego klubu. Chodzi tu przede wszystkim o wykonywanie takich czynności, jak np. negocjowanie, decydowanie o transferach wychodzących oraz przychodzących, podpisywanie kontraktów i ich rozwiązywanie (składanie oświadczeń woli w imieniu klubu). Tego rodzaju czynności z pewnością muszą być uznane za zajmowanie się sprawami majątkowymi osoby prawnej¹⁹ i są podejmowane w ramach prowadzenia działalności gospodarczej (jeśli oczywiście określony klub takową działalność prowadzi).

Skład osób odpowiedzialnych za transfery uzależniony jest od wewnętrznej struktury danego klubu piłkarskiego. Często zadania te są realizowane przez członka lub członków organu zarządzającego takim podmiotem (np. prezesa lub zarząd spółki akcyjnej). Uprawnienia takie mogą być jednak scedowane przez zarząd na inne osoby, a więc np. dyrektora sportowego (szefa działu/pionu sportowego itp.). Zdarza się też, iż

18 Zob. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Menedżer#Opis> (dostęp 10.08.2020).

19 Trzeba podkreślić, że konstytutywną cechą „zajmowania się sprawami majątkowymi” jest element władczy przesądający o częściowej co najmniej samodzielności sprawcy i dysponowaniem wpływem decyzyjnym. Pod pojęciem tym mieści się podejmowanie czynności polegających na: zarządzaniu mieniem (np. przedsiębiorstwa, firmy, spółki); zawieraniu umów, w wyniku których następuje przeniesienie własności, obciążenie majątku, zniesienie obowiązków lub przyjęcie zobowiązań obciążających majątek mocodawcy, zawieraniu ugody sądowej, ochronie interesów mocodawcy itp.” (P. Kardas (w:) *Kodeks...*, s. 518–519. Zob. też: wyrok SA we Wrocławiu z 21.11.2018 r., II AKa 332/18, LEX nr 2609065).

wewnątrz klubu piłkarskiego podejmowanie decyzji o realizacji transferów jest bardziej rozbudowane. Występują w nich chociażby tzw. „komitety transferowe”, w których skład wchodzi różna osoba (np.

polegające na tym, że osoba piastująca stanowisko prezesa zarządu jednego z klubów piłkarskich przestała płacić wynagrodzenie kontraktowe poszczególnym piłkarzom, czym doprowadziła do tego, iż niektórzy

Jeśli w działania transferowe zaangażowana jest osoba, która nie jest formalnie uprawniona lub zobowiązana do realizowania tego typu aktywności na rzecz klubu, jej odpowiedzialność karna za przestępstwa nadużycia zaufania nie musi być wykluczona.

członkowie zarządu, trener, dyrektor sportowy i in.). Jeżeli w zakresie ich uprawnień i obowiązków mieści się dokonywanie transferów, wówczas jednostki te mogą być uznane za zajmujące się sprawami majątkowymi osoby prawnej. Należy jednak poczynić jedno zastrzeżenie. Ścisłej rzecz ujmując, jeśli w działania transferowe zaangażowana jest osoba, która nie jest formalnie uprawniona lub zobowiązana do realizowania tego typu aktywności na rzecz klubu, jej odpowiedzialność karna za przestępstwa nadużycia zaufania nie musi być wykluczona. Realizacja znamion którekolwiek z czynów zabronionych z art. 296 k.k. stanie się możliwa przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 21 § 2 k.k.²⁰. Nastąpi to wówczas, gdy jednostka ta (*ekstraneus*) będzie współdziałać ze sprawcą zdolnym do realizacji cech określonych w art. 296 k.k. (*intraeusem*) i wiedzieć, iż podmiot sprawczy odznacza się cechami osobistymi wskazanymi w art. 296 k.k.

Warto zauważyć, że podejmowanie różnorodnych zachowań związanych z transferami piłkarzy w praktyce bardzo rzadko podlega prawnokarnej ocenie przez organy ścigania lub wymiaru sprawiedliwości. Jak wynika z informacji medialnych, obecnie w pewnej jednostce prokuratury prowadzone jest postępowanie karne o przestępstwo z art. 296 § 3 k.k.

z nich rozwiązali swe kontrakty z winy klubu i stali się wolnymi zawodnikami²¹. Zarzut ten opiera się na słusznym skądinąd twierdzeniu, iż zakontraktowani

21 Informacja dostępna na stronie: <https://pk.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-prokuratury-krajowej/zarzuty-dla-czlonow-zorganizowanej-grupy-przestepczej-dokonujacej-przestepstw-gospodarczych-zwiazanych-z-wyrzadzeniem-szkody-w-mieniu-wisla-krakow-s-a/> (dostęp na 6.08.2020). Warto podkreślić, że piłkarze, o których mowa w komunikacie, skorzystali z rozwiązania zawartego w art. 8 ust. 3 lit. a uchwały nr III/54 z 27.03.2015 r. Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej – Minimalne Wymagania dla standardowych kontraktów zawodników w sektorze piłki nożnej (zwanej dalej: „uchwałą nr III/54”). Regulacja ta stanowi, że „Zawodnikowi przysługuje prawo do jednostronnego rozwiązania Kontraktu z winy Klubu poprzez oświadczenie złożone Klubowi w formie pisemnej pod rygorem nieważności, wyłącznie w następujących przypadkach: a) Klub opóźnia się z zapłatą na rzecz Zawodnika wynagrodzenia indywidualnego należnego mu z tytułu profesjonalnego uprawiania piłki nożnej za okres co najmniej dwóch miesięcy, pod warunkiem, iż po upływie tego okresu Zawodnik wyznaczy pisemnie Klubowi dodatkowy termin zapłaty, nie krótszy niż 14 dni, z zastrzeżeniem, iż brak zapłaty zaległości w pełnej wysokości spowoduje możliwość skorzystania z prawa do jednostronnego rozwiązania Kontraktu z winy Klubu”, https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/1010-Uchwała_nr_III_54_Minimalne

20 Por. wyrok SA we Wrocławiu z 23.03.2016 r., II AKa 64/16, LEX nr 2047166.

sportowcy mają określoną wartość na rynku transferowym. „Sprzedając” ich innemu pracodawcy, klub piłkarski może otrzymać określoną kwotę. W przypadku zaś, gdy piłkarz rozwiązuje kontrakt z winy pracodawcy, klub osłabia swój potencjał piłkarski i nie jest w stanie nic na nim zarobić, ponosząc w ten sposób stratę lub tracąc ewentualnie spodziewane korzyści za jego wytransferowanie²². Co więcej, w tego rodzaju sytuacji osoba prawna może być zobowiązana do zapłaty na rzecz piłkarza sumy, jaką zawodnik by uzyskał, gdyby jego umowa nie została przedwcześnie rozwiązana. Nie dotyczy to sytuacji, w której piłkarz natychmiast zwiąże się umową z innym klubem, otrzymując co najmniej takie wynagrodzenie, jakie oferował mu poprzedni pracodawca. Jeżeli natomiast nowy kontrakt opiewa na niższą kwotę, wówczas klub, który piłkarz opuścił, będzie musiał zrekompensować mu różnicę w zarobkach²³.

Warto oczywiście pamiętać, że z punktu widzenia typu czynu zabronionego z art. 296 § 1 k.k. wywołanie przez menedżera szkody może być tylko wtedy prawnokarnie relewantne, kiedy przekroczy ona swą wartość 200.000 zł (art. 115 § 5 i 7 k.k.). Jeśli natomiast uszczerbek w majątku klubu piłkarskiego wyniesie więcej niż 1.000.000 zł, wówczas może dojść do realizacji typu kwalifikowanego nadużycia zaufania z art. 296

Wymagania dla standardowych kontraktów zawodników w sektorze zawodowej piłki nożnej.pdf (dostęp 10.08.2020).

22. Chodzi tu np. o potencjalne przychody od sponsorów, którzy uzależniają dalsze finansowanie klubu od bytności w nim konkretnego piłkarza. Utraconymi korzyściami, składającymi się na szkodę relewantną z punktu widzenia art. 296 k.k., może być też strata zysków z tytułu reklam lub praw telewizyjnych. Nastąpi to oczywiście wtedy, gdy owe ubytki finansowe będzie się dało dowodowo powiązać z określonym transferem, co nie zawsze jest możliwe. Często nie da się przecieć ustalić, czy zatrzymanie w drużynie konkretnego gracza pociągnęłoby za sobą większą frekwencję na stadionach (i przez to większe wpływy z biletów) lub intensyfikację zainteresowania sponsorów.
23. Obowiązki takie wynikają z art. 10 ust. 5 uchwały nr III/54: „Klub jest zobowiązany (...) do zapłaty Zawodnikowi odszkodowania w wysokości utraconego przez niego wynagrodzenia należnego za okres, na który został zawarty Kontrakt, pomniejszonego o dochody uzyskane z uprawiania piłki nożnej w innym Klubie”.

§ 3 k.k. (art. 115 § 6 i 7a k.k.). Przy czym dla oszacowania wartości szkody, jaką ponosi klub w wyniku rozwiązania kontraktu z winy pracodawcy, konieczne są wiadomości specjalne. W tym celu organ procesowy winien powołać biegłego *ad hoc*, który będzie obeznany w realiach rynku transferowego. Może nim być np. menedżer piłkarski dysponujący doświadczeniem w realizacji transferów pomiędzy drużynami piłkarskimi. Warto podkreślić, że konieczność powoływania ekspertów *ad hoc* spowodowana jest brakiem stałych biegłych o odpowiedniej specjalności (ds. wycen piłkarzy) na listach prezesów sądów okręgowych.

Jak dotąd w praktyce wymiaru sprawiedliwości nie zdarzył się natomiast przypadek przypisania odpowiedzialności karnej za przestępstwa z art. 296 k.k. polegające na nabyciu zawodnika przez menedżera klubu piłkarskiego. Naturalnie nasuwa się więc wątpliwość, czy tego rodzaju zachowanie w ogóle może spotkać się z prawnokarną reakcją. Nie sposób jednak odnaleźć jakiegokolwiek przekonujące argumenty, które przemawiałyby za tezą, iż – przykładowo – dyrektor fabryki jest zdolny zrealizować znamiona czynu z art. 296 § 1 k.k. poprzez nabycie dla swego przedsiębiorstwa maszyny produkcyjnej za zbyt wygórowaną cenę, natomiast menedżer klubu piłkarskiego przepłacający znacznie za konkretnego piłkarza już nie. Wydaje się, że przyjęcie przeciwnej tezy byłoby trudne do zaakceptowania zarówno z aksjologicznego, jak i z kryminalno-politycznego punktu widzenia. Z tych powodów trzeba uznać, iż nic nie stoi na przeszkodzie, by menedżer mógł odpowiedzieć za przestępstwo nadużycia zaufania przy realizacji transferu zawodnika.

Możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za przestępstwo nadużycia zaufania nie jest uzależniona od tego, czy zawarcie określonej umowy jest ważne bądź skuteczne. Określony kontrakt może nie być wadliwy z punktu widzenia prawa cywilnego, lecz reprezentant osoby prawnej odpowie za jego zawarcie z uwagi na fakt, iż jest on niekorzystny dla interesów majątkowych mocodawcy i powoduje szkodę w wysokości wskazanej w ustawie. Za warunek odpowiedzialności za przestępstwa określone w art. 296 k.k. trzeba uznać możliwość ustalenia relacji sprawczej pomiędzy zachowaniem menedżera a następstwami wskazanymi w tymże przepisie. Konieczne jest więc, by zostały spełnione wszelkie przesłanki przypisa-

nia skutku. Nie każdą szkodę można więc zapisać na konto potencjalnego sprawcy. Możliwość taka pojawi się dopiero wtedy, gdy spełnione zostaną pewne kryteria atrybucji (przypisania), które mają charakter normatywny²⁴.

Warunkiem przypisania szkody majątkowej jest przekroczenie granic akceptowalnego ryzyka w obrocie gospodarczym. Sprawca któregośkolwiek z przestępstw stypizowanych w art. 296 k.k. musi wykraczać poza adekwatne w danej sytuacji reguły postępowania z dobrem prawnym. Zasady te są dyrektywami technicznymi, określającymi to, jak w konkretnym przypadku powinno się gospodarować mieniem. Ustalając, czy reguły postępowania z dobrem prawnym zostały przekroczone, należy sięgnąć po instrument wzorca osobowego w postaci modelowego obywatela o cechach adekwatnych w odniesieniu do danej dziedziny życia²⁵. W przypadku czynów zabronionych stypizowanych w art. 296 k.k. chodzić będzie o modelowego, racjonalnego zarządcę, a więc wzorcowego menedżera, który prawidłowo gospodaruje powierzonym mu mieniem i w sposób optymalny realizuje politykę sportowej jednostki organizacyjnej.

W świetle dotychczasowych ustaleń osoba przeprowadzająca transfer w imieniu klubu piłkarskiego przekroczy adekwatne reguły postępowania z dobrem prawnym wówczas, gdy będzie możliwe ustalenie, iż modelowy zarządca nie zdecydowałby się na określony ruch transferowy z uwagi na fakt, że jego realizacja wiązała się ze zbyt dużym ryzykiem wystąpienia co najmniej znacznej szkody po stronie mandanta (lub – w przypadku czynu zabronionego z art. 296 § 1a k.k. – bezpośredniego niebezpieczeństwa wystąpienia takiej szkody). Co więcej – prawdopodobieństwo powstania takiego skutku powinno być *ex ante* (tj. w momencie podejmowania decyzji o transferze) obiektywnie przewidywalne dla modelowego obywatela²⁶. Chodzi tu

o ustalenie, że kompetentny menedżer, będąc w sytuacji potencjalnego sprawcy, stwierdziłby, że wykonywana przez niego czynność może się okazać szkodliwa dla reprezentowanej przez niego osoby prawnej. Badanie kryterium obiektywnej przewidywalności musi nastąpić przy uwzględnieniu kwantum informacji, którymi określała osoba dysponowała, oraz danych, jakie powinna ona – ze względu na pełnioną funkcję – posiadać.

Oczywiste jest, że każdy transfer – w momencie jego przeprowadzenia – cechuje się większym bądź mniejszym stopniem niepewności. Nierzadko zdarza się przecież, iż znakomicie rokujący piłkarz ostatecznie nie spełnia pokładanych w nim nadziei i nie jest pożyteczny dla drużyny. Z drugiej strony bywa niekiedy, że zawodnik, po którym trudno się zbyt wiele spodziewać, okazuje się bardzo dużym wzmocnieniem zespołu. Naturalne jest więc, że ewaluacja konkretnego transferu, dokonywana *ex ante*, stanowiąca ze swej istoty prognozę (która przecież może się ziścić lub nie) będzie się różnić od oceny ruchu transferowego dokonanej *ex post*. Przyczyny takiego stanu rzecz są bardzo zróżnicowane. Może to być nie tylko błędne oszacowanie potencjału gracza, ale również wahania formy, kłopoty z aklimatyzacją w nowym środowisku bądź kontuzja. Czynniki tych często nie da się przewidzieć w momencie podejmowania decyzji o transferze.

Nie budzi wątpliwości, iż menedżer, rozważając sprowadzenie konkretnego gracza, musi dysponować szerokim marginesem swobody decyzyjnej. Powinien się on jednak opierać na kilku istotnych czynnikach, które winno się uwzględniać przy ustalaniu kwoty transferowej. Należy tu wymienić chociażby wiek zawodnika, cechy jego charakteru, pozycję na boisku, spostrzeżenia wynikające z jego obserwacji (przez skautów w trakcie meczów lub podczas testów sportowych), statystyki z występów w poprzednich klubach, stan zdrowia, podatność na kontuzje, doświadczenie, ligi, w których uprzednio występował, związane kontraktem z innym pracodawcą i ewentualną długość takiej umowy, występy w kadrze narodowej (seniorskiej lub juniorskiej), udział w turniejach piłkarskich (europejskich pucharach, Mistrzostwach Europy, Mistrzostwach Świata itp.). Przy szacowaniu wartości piłkarza nie bez znaczenia są również

24 Szerzej o normatywnych przesłankach przypisania skutku: S. Tarapata, *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019, s. 567.

25 Szerzej o wzorcach osobowych: K. Lipiński, *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020, s. 313; S. Tarapata, *Przypisanie...*, s. 143–234. Zob. też: M. Rodzynekiewicz, *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998, s. 154.

26 S. Tarapata, *Przypisanie...*, s. 214–234.

potrzeby kadrowe pozyskującego zespołu, jego sytuacja w tabeli, aspiracje oraz – niekiedy – potencjał finansowy klubu pozyskującego. Jeśli wspomniane czynniki zostaną wzięte w rachubę przez menedżera przy podejmowaniu decyzji o nabyciu zawodnika i na ich podstawie zapłacona zostanie za jego sprowadzenie rozsądna, w świetle realiów rynkowych, cena, wówczas zachowanie takiej osoby odpowiedzialnej za transfer będzie się mieściło w zakresie społecznej akceptacji dla zachowań ryzykownych. Nie będzie mu można z tego powodu przypisać przestępstwa nadużycia zaufania – i to nawet wtedy, gdy *ex post* okaże się, iż sprowadzenie gracza było nietrafionym posunięciem. W tego rodzaju sytuacji menedżer zachowuje się bowiem zgodnie z zasadami sztuki, zaś możliwość wyrządzenia szkody jawi się jako mało prawdopodobna, które to prawdopodobieństwo jest zbyt niskie, aby dało się stwierdzić spełnienie kryterium obiektywnej przewidywalności²⁷.

Wartość rynkowa piłkarza ma siłą rzeczy charakter szacunkowy. Nie ulega bowiem wątpliwości, że pewne kluby są w stanie zaoferować za danego gracza wyższą sumę pieniężną, inne zaś – niższą. Z tych też powodów wartość rynkowa zawodnika mieścić się będzie w określonym przedziale kwotowym, który modelowy menedżer, działający w konkretnych realiach, byłby skłonny zaakceptować. Wykroczenie poza ten przedział może prowadzić do tego, że osoba podejmująca decyzję o realizacji transferu wykroczy poza standard prawidłowego gospodarowania. Z uwagi jednak na wspomnianą już daleko idącą swobodę w zakresie ustalania wartości rynkowej zawodników – do naruszenia standardów postępowania w tym zakresie dojdzie dopiero wtedy, gdy dla wzorca osobowego kwota transferowa będzie pozostawać w rażącej dysproporcji w stosunku do prognozowanego potencjału piłkarza, ustalonego w oparciu o czynniki wymienione w poprzednim akapicie lub inne istotne w konkret-

nym przypadku elementy. Przykładem takiego nieprawidłowego działania może być sytuacja, w której uprawniona osoba zaoferuje kilkuset tysięcy kontrakt zawodnikowi, który dotychczas wystąpił jedynie na siódmym szczeblu rozgrywkowym w Anglii i nie został poddany wnikliwej obserwacji i testom sportowym. Wówczas bowiem wydatek na sprowadzenie zawodnika pozostaje w rażącej dysproporcji w stosunku do jego wartości.

Oczywiście zdarzają się przypadki, w których dokonanie określonego transferu cechuje się większym niż zazwyczaj ryzykiem. Dzieje się tak wówczas, gdy menedżer kontraktuje piłkarza podatnego na kontuzje bądź mającego długą przerwę w regularnych występach w rozgrywkach piłkarskich. Wówczas owo ryzyko musi zostać uwzględnione w kosztach, jakie ponosi klub piłkarski, nabywając zawodnika. Jeżeli zaś tak się nie stanie, może się okazać, iż menedżer piłkarski naruszy zasady prawidłowego gospodarowania. Spełniony zostanie wówczas jeden z warunków koniecznych do przypisania mu szkody powstałej po stronie klubu. Jeśli taki transfer okaże się przepłacony, zaś osoba prawna poniesie uszczerbek w majątku przekraczający 200.000 zł, to w takim wypadku menedżer narazi się na odpowiedzialność karną za czyn zabroniony z art. 296 § 1 k.k.

Warto podkreślić, że – co już sygnalizowano – podmiot odpowiedzialny za transfery może nie zapewnić sobie odpowiednich warunków, by w sposób prawidłowy wycenił oferowanego mu piłkarza. Nastąpi to wówczas, gdy potencjał gracza nie zostanie właściwie zweryfikowany np. poprzez odpowiednią obserwację jego dotychczasowej postawy na boisku. Można też w tym kontekście odwołać się do przykładu, w którym prezes klubu grającego w Ekstraklasie zdecydował się dokonać transferu i wydać 500 000 euro za piłkarza bez uprzedniego przeprowadzenia szczegółowych testów medycznych. Jeżeli zawodnik ten w ostatecznym rozrachunku okaże się dla określonego zespołu nieprzydatny ze względu na swój zły stan zdrowia (który mógłby zostać dostrzeżony, jeśliby zawodnika poddano testom medycznym), menedżer zrealizuje swym zachowaniem znamiona przedmiotowe przestępstwa nadużycia zaufania²⁸.

27 Por. np. wyrok SA w Warszawie z 1.12.2016 r., II AKa 224/16, LEX nr 2249997. Trzeba przypomnieć, że kryterium obiektywnej przewidywalności jest spełnione wówczas, gdy modelowy obywatel, będąc na miejscu potencjalnego sprawcy, miałby świadomość wysokiego stopnia prawdopodobieństwa, że ustawowy skutek może powstać na określonej drodze (Postanowienie SN z 15.02.2012, II KK 193/11, LEX nr 1212351).

28 Może się jednak zdarzyć, że określony defekt fizyczny, którym piłkarz jest dotknięty, w trakcie sezonu nie przekształci się

Istotne jest nadto, że narusza zasady prawidłowego gospodarowania czynność polegająca na nabyciu piłkarza zbędnego dla danej drużyny. Można odwołać się przykładowo do sytuacji, w której menedżer decyduje się nabyć bramkarza, mimo że w klubie znajduje się już 4 zawodników na tę pozycję. Co więcej – nowy golkeeper nie jest lepszy od pozostałych i nie ma szans na grę w nowej drużynie i nie zostanie dla niej w jakikolwiek sposób spożytkowany. W takiej sytuacji, mimo że sprowadzony piłkarz ma określoną wartość rynkową, potencjalnie generuje dla klubu szkodę. Tenże uszczerbek majątkowy może wystąpić w dwóch obszarach. W pierwszej kolejności polegać będzie on na spadku rynkowej wartości zawodnika wynikającym z tego, iż gracz nie uczestniczy regularnie w rozgrywkach. Po

Przykładem zaniechania naruszającego zasady prawidłowego gospodarowania, może okazać się też sytuacja, w której menedżer nie przystaje na proponowane i niewygórowane warunki młodego i perspektywicznego piłkarza, z którego „sprzedaży” klub piłkarski może w przyszłości zarobić wiele pieniędzy (mając ku temu bardzo realną perspektywę w postaci konkretnej oferty transferowej). Trzeba pamiętać, że na szkodę w rozumieniu art. 296 § 1 k.k. składają się również utracone korzyści (*lucrum cessans*)³⁰. Jeśli więc młody i obiecujący piłkarz, wskutek braku porozumienia z menedżerem oraz wygaśnięcia poprzedniej umowy, stanie się wolnym zawodnikiem, wówczas osoba odpowiedzialna za realizowanie polityki transferowej może zrealizować swym zachowaniem znamiona przedmio-

Narusza zasady prawidłowego gospodarowania czynność polegająca na nabyciu piłkarza zbędnego dla danej drużyny.

drugie – klub poniesie koszty kontraktu zawodniczego wobec zawodnika (i inne potencjalne koszty jego utrzymania), którego potencjał w żaden sposób nie zostanie wykorzystany. Trzeba przypomnieć, iż wyrażony w tym miejscu wniosek ma pokrycie w twierdzeniach przyjmowanych w doktrynie. W literaturze podkreśla się bowiem, że zakup zbędnych dla przedsiębiorstwa przedmiotów może generować szkody i w konsekwencji prowadzić do odpowiedzialności z art. 296 § 1 k.k.²⁹.

w kontuzję, która wyeliminuje zawodnika z gry. W takiej sytuacji jednak menedżer, który bezpodstawnie i niezgodnie z zasadami sztuki nie zaordynował przeprowadzenia testów medycznych, może się narazić na odpowiedzialność karną za sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia znacznej szkody (lub szkody w wielkich rozmiarach) w mieniu osoby prawnej (art. 296 § 1a k.k.).

29. Nastąpi to np. wówczas, gdy firma produkująca samochody nabędzie setki tysięcy długopisów o wartości 500 000 zł, na które nie ma żadnych kanałów zbytu i nie może zarobić na ich sprzedaży. Wówczas zakupiony towar może stracić na wartości. Jeśli ów spadek przekroczy kwotę 200 000 zł,

towe przestępstwa nadużycia zaufania. W momencie bowiem, gdy piłkarzowi wygaśnie kontrakt z zespołem, klub nie będzie mógł w przyszłości uzyskać pieniędzy z tytułu wytransferowania tego zawodnika do innego podmiotu. Utraci on więc w ten sposób spodziewaną korzyść majątkową.

Dla przypisania skutku na gruncie prawa karnego konieczny jest również pozytywny wynik tzw. testu zachowania alternatywnego³¹. Zaliczenie na konto potencjalnego sprawcy szkody wskazanej w art. 296 § 1 k.k. możliwe stanie się jedynie w przypadku stwier-

wtedy dojdzie do realizacji znamion określonych w art. 296 § 1 k.k. (Por. J. Duda, *Szkoda...*, s. 147–149).

30. Wyrok SN z 6.03.2019 r., V KK 57/18, LEX nr 2639899. O szkodzie majątkowej w postaci *lucrum cessans* i sposobie jej przypisywania na gruncie art. 296 k.k. – zob. J. Duda, *Szkoda...*, s. 155–168.

31. Zob. np. M. Bielski, *Kryteria przypisania skutku na tle współczesnej dogmatyki prawa karnego* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012, s. 520–523; S. Tarapata, *Przypisanie...*, s. 297–333.

zenia, iż gdyby menedżer klubu zachował się zgodnie z wiążącym go w konkretnej sytuacji standardem postępowania (a więc gdyby np. nie zawierał zbyt kosztownej umowy transferowej), do wyrządzenia szkody po stronie jego mocodawcy by nie doszło. Obrazując istotę tej przesłanki, warto powrócić do przykładu piłkarza, który nie został przed jego „zakupem” poddany testom medycznym. Jeżeliby się okazało, iż zawodnik cierpiał na utajoną, niedającą wcześniej symptomów, dolegliwość, która nie zostałaby rozpoznana w trakcie rutynowych badań przeprowadzanych przed transferem, wówczas szkody menedżerowi nie można byłoby przypisać. Gdyby bowiem zachował się on zgodnie z zasadami sztuki (czyli zarządził przeprowadzenie testów medycznych), wówczas do uszczerbku majątkowego po stronie klubu i tak by doszło. Uszczerbku na zdrowiu bowiem by nie wychwycono, przez co menedżer, tkwiąc w błędnym przekonaniu o dobrej kondycji fizycznej piłkarza, podpisałby z tymże graczem kontrakt.

W przypadku możliwości przypisania menedżerowi któregokolwiek ze skutków określonych w art. 296 k.k., to czy może on zostać ostatecznie pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a jeżeli tak, to za jakie przestępstwo, uzależniony będzie od rodzaju istniejącej u niego strony podmiotowej. Jeśli można stwierdzić, że naruszając obowiązujące go standardy w zakresie przeprowadzania transferów, chciał lub godził się na spowodowanie szkody w mieniu reprezentowanej przez siebie drużyny, wówczas odpowie on, w zależności od wysokości wywołanego uszczerbku majątkowego, za czyn zabroniony kwalifikowany z art. 296 § 1 lub 3 k.k.³². Jeżeli natomiast menedżer dopuścił się swego zachowania nieumyślnie, wówczas można mu przypisać co najwyżej przestępstwo z art. 296 § 4 k.k. Umyślność jest zaś wymagana dla realizacji znamion czynu z art. 296 § 1a k.k. Jeżeli więc menedżer, naruszając nieumyślnie obowiązujące go standardy, narazi swój klub na bezpośrednie niebezpieczeństwo wystąpienia co najmniej znacznej szkody majątkowej, nie będzie podlegał odpowiedzialności karnej.

32 Jeśli zaś wyrządzona szkoda nie przekraczała 1.000.000 zł, zaś menedżer działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej dla siebie lub kogoś innego, możliwe będzie przypisanie czynu zabronionego z art. 296 § 2 k.k.

W tym miejscu trzeba powrócić do przypadków, kiedy decydenci klubu piłkarskiego sprowadzają do klubu drogiego piłkarza i oferują mu wynagrodzenie dużo wyższe niż otrzymują inni zawodnicy w zespole, tworząc w ten sposób tzw. „komin płacowy”. Jeśli poniosą koszty jego sprowadzenia korespondujące z realiami rynkowymi, wówczas o realizacji znamion przestępstwa nadużycia zaufania co do zasady nie może być mowy. Zachowania menedżera mieścić się będzie w granicach społecznej akceptacji dla zachowań ryzykownych. Może się jednak zdarzyć, iż płacąc zbyt dużą pensję jednemu zawodnikowi, klub szybko utraci płynność finansową, przez co nie będzie mógł regulować swych bieżących należności. Mimo więc, iż samo w sobie nabycie piłkarza szkody nie wywoła, to menedżer zaciągnie na tyle wysokie zobowiązanie dla klubu sportowego, że zaburzona zostanie jego płynność finansowa. Może pociągnąć to za sobą bardzo daleko idące konsekwencje. Trzeba przede wszystkim zauważyć, iż klub nie będzie mógł wypłacić nowemu piłkarzowi pełnej sumy odzwierciedlonej w kontrakcie. Wynika to z faktu, że osoba prawna, związuąc się umową z graczem, znalazła się w sytuacji zagrożenia upadłością lub niewypłacalnością. W tej sytuacji musi ona proporcjonalnie zaspokajać swych wierzycieli. Jeśli bowiem zarządzający klubem piłkarskim tak nie uczyni, może narazić się na odpowiedzialność karną za przestępstwo z art. 302 § 1 k.k. Przepis ten stanowi, że ten, kto, w razie grożącej mu niewypłacalności lub upadłości, nie mogąc zaspokoić wszystkich swoich wierzycieli, spłaca lub zabezpiecza tylko niektórych, czym działa na szkodę pozostałych, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat. Takie równomierne zaspokajanie wierzycieli może jednak generować kolejne koszty wynikające z odsetek, obsługi ugód oraz czynności restrukturyzacyjnych. Jeśli wydatki na te cele przekroczą sumę 200 000 zł, wówczas może dojść do przypisania odpowiedzialności za przestępstwo z art. 296 § 1 k.k. Menedżer bowiem, doprowadzając do zawarcia opiewającego na zbyt dużą – biorąc pod uwagę możliwości klubu – kwotę kontraktu, naruszył zasady prawidłowego gospodarowania. Jego działanie zaś doprowadziło do wystąpienia znacznej szkody majątkowej, której wywołanie jest możliwe do powiązania na płaszczyźnie normatywnej z wcześniejszym czynem przeprowadzającego transfer.

W ramach niniejszego tekstu nie można pominąć jeszcze jednego istotnego problemu. Ściślej rzecz ujmując, im klub gra w wyższej klasie rozgrywkowej, tym więcej piłkarzy jest potencjalnie zainteresowanych zawarciem z nim kontraktu. Często wspomniani gracze znajdują się na podobnym poziomie, jeśli chodzi o umiejętności piłkarskie. Sytuacja taka może sprzyjać patologicznym zjawiskom. Mogą one polegać np. na tym, że zarządzającym klubem piłkarskim będą przyjmować od menedżerów piłkarzy (lub samych piłkarzy) korzyści majątkowe lub osobiste (albo obietnice tychże korzyści) w zamian za wybór reprezen-

klasie. Jak już bowiem wspomniano, muszą one przybrać formę spółki akcyjnej i są przedsiębiorstwami, a więc można je zakwalifikować jako jednostki organizacyjne wykonujące działalność gospodarczą. Nie jest jednak wykluczone, że przepis ten obejmie działalność w ramach klubu grającego w niższych ligach. Warunkiem jest to, by podmiot taki prowadził działalność gospodarczą, co wynika wprost z brzmienia art. 296a § 1 k.k.

Nie ulega wątpliwości, że menedżer odpowiedzialny za realizację transferów w klubie może przynależeć do kręgu podmiotów wskazanych w art. 296a § 1 k.k. Jeśli

Do realizacji znamion czynu łapownictwa w obrocie gospodarczym dojdzie nawet wówczas, gdy wybrany przez menedżera gracz, dzięki swej nadspodziewanie dobrej postawie na boisku, w późniejszym okresie zwiększy swą wartość rynkową.

owanego przez nich gracza. Postawić trzeba pytanie, czy tego rodzaju zachowania są relewantne z punktu widzenia regulacji prawno-karnych. Wspomnianą kategorię czynów należy przede wszystkim ocenić z perspektywy znamion przestępstwa łapownictwa w obrocie gospodarczym z art. 296a § 1 k.k.

Art. 296a § 1 k.k. przewiduje, że ten, kto pełniąc funkcję kierowniczą w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub pozostając z nią w stosunku pracy, umowy zlecenia lub umowy o dzieło, żąda lub przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, w zamian za nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku mogące wyrządzić tej jednostce szkodę majątkową albo stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji lub niedopuszczalną czynność preferencyjną na rzecz nabywcy lub odbiorcy towaru, usługi lub świadczenia. Należy podkreślić, że stosowanie przytoczonego przepisu dotyczy może działalności związanej z wszystkimi klubami grającymi w Ekstra-

nawet czynności transferowe nie są przeprowadzane przez członka organu zarządzającego upoważnionego do reprezentacji osoby prawnej, to tego rodzaju działalność powierza się innemu człowiekowi zatrudnionemu na umowę o pracę lub związanej z danym uczestnikiem rozgrywek umową zlecenia (lub inaczej nazwanym kontraktem, która przejawia wszelkie charakterystyczne cechy umowy zlecenia).

Jeśli menedżer przyjmie korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę w zamian za zatrudnienie za określoną kwotę piłkarza o gorszej jakości, wówczas przeprowadzenie tego transferu dało się będzie potencjalnie uznać za działanie mogące wyrządzić szkodę majątkową osobie prawnej. Klub bowiem, płacąc daną sumę, uzyskuje piłkarza o niższej wartości rynkowej. Do realizacji znamion czynu z art. 296a § 1 k.k. dojdzie nawet wówczas, gdy wybrany przez menedżera gracz, dzięki swej nadspodziewanie dobrej postawie na boisku, w późniejszym okresie zwiększy swą wartość rynkową. Potencjalną szkodliwość jednostki

organizacyjnej ocenia się bowiem z perspektywy *ex ante*, a więc na chwilę realizacji transferu³³.

Nawet jednak wówczas, gdy przyjęcie korzyści majątkowej lub osobistej za sprowadzenie piłkarza nie może wyrządzić szkody majątkowej klubowi, nie jest wykluczona realizacja znamion opisanych w art. 296a § 1 k.k. Należy bowiem mieć na uwadze, iż wzięcie łapówki (lub jej obietnicy) w zamian za zakontraktowanie zawodnika stanowi niedopuszczalną czynność preferencyjną dla odbiorcy świadczenia (wynagrodzenia), którym jest piłkarz. Takie zachowanie polega bowiem na zawarciu umowy transferowej lub kontaktu zawodniczego w zamian za niegodziwą, nienależną i uzyskaną niezgodnie z zasadami etyki korzyść dla reprezentanta osoby prawnej, w wyniku czego określony piłkarz staje się w sposób nieuzasadniony uprzywilejowany wobec pozostałych. Oczywiście jest, że tego rodzaju czynny godzą w zasady uczciwego obrotu, przez co ich podejmowanie może przyczynić się do spotęgowania liczby patologicznych zjawisk, które występują potencjalnie na rynku piłkarskim. Tymczasem warto zauważyć, iż typ z art. 296a § 1 k.k. chroni zasady uczciwej, wolnej i opartej na dobrych obyczajach konkurencji. Przejawy zachowań korupcyjnych w obrocie gospodarczym prowadzą do uzyskiwania nieuzasadnionej uprzywilejowanej pozycji niektórych uczestników obrotu gospodarczego, a tym samym – do zdobywania przewagi konkurencyjnej³⁴. Wskazuje się w literaturze, że niedopuszczalność danej czynności preferencyjnej na rzecz kontrahenta może wynikać ze szczególnego przepisu prawa stanowionego, ustawowej klauzuli generalnej (np. art. 5 k.c.), umowy lub obyczajów handlowych panujących w stosunkach danego rodzaju³⁵. Zgodzić się trzeba jednocześnie z poglądem, że

„niedopuszczalną czynnością preferencyjną jest czynność, która stwarza odbiorcy lub nabywcy towaru,

usługi lub świadczenia warunki korzystniejsze niż warunki stworzone innym, dokonana na podstawie kryteriów innych niż gospodarcza wartość ofert przedstawianych dokonującemu wyboru przez jego kontrahenta (naruszającemu zasady uczciwej konkurencji). Jeżeli zatem powodem przyjęcia oferty przez przedsiębiorcę była wręczona lub obiecana mu korzyść, dokonanie przez niego wyboru tej właśnie oferty kosztem innej stanowi „niedopuszczalną czynność preferencyjną”. Posiłkowym kryterium może być sprzeczność danej czynności preferencyjnej z obowiązującym prawem czy ustaloną praktyką zawierania umów w danym przedsiębiorstwie (utrwaloną np. w regulaminie). Nie należy natomiast posługiwać się innymi warunkami, w szczególności takimi jak niekorzystność czynności dla podmiotu, w ramach którego działa sprawca, czy też brak dostatecznego gospodarczego uzasadnienia dla czynności. Ich zastosowanie powoduje zbytek zawężenie zakresu przedmiotowego typu czynu zabronionego z art. 296a § 1 k.k., (...). W takim ujęciu czynność preferencyjna jest niedopuszczalna, nawet jeśli jej dokonanie było korzystne dla przedsiębiorcy, w ramach struktury którego działa sprawca, lub gdy miała dostateczne gospodarcze uzasadnienie (np. polegała na wyborze spośród dwóch identycznych ofert), lecz dokonana została z powodu innego niż gospodarcza wartość oferty. Innymi słowy, każda czynność preferencyjna, która dokonana zostanie z powodu przyjęcia lub żądania przez osobę jej dokonującą korzyści albo jej obietnicy, będzie niedopuszczalna³⁶.

Nie ulega wątpliwości, że analizowana w tym miejscu kategoria sytuacji faktycznych spełnia warunki określone w cytowanej powyżej wypowiedzi. Menedżer piłkarski dokonuje bowiem wyboru kontrahenta tylko z uwagi na fakt, że udzielono mu korzyści majątkowej lub osobistej bądź też złożono mu jej obietnicę³⁷.

33 P. Kardas, [w:] *Kodeks...*, s. 609; wyrok SA w Katowicach z 8.02.2013 r., II AKa 356/12, LEX nr 1314733.

34 P. Kardas [w:] *Kodeks...*, s. 593.

35 B. Miś, *Nowela antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2003 r. Rys historyczny i podstawowe problemy interpretacyjne*, Kraków 2003, s. 175; M. Iwański, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa korupcyjne*, Kraków 2016, s. 483 i wskazana tam literatura.

36 M. Iwański, *Odpowiedzialność...*, s. 484–485.

37 Nie można jednak pominąć prezentowanego w literaturze poglądu, iż „niedopuszczalną czynność preferencyjną odnosi się do podmiotów „zewnętrznych”, w odniesieniu do przedsiębiorstwa sprawcy. Chodzi tu o osoby nabywające (odbierające) towar, usługę lub świadczenie „wyprodukowane” przez to przedsiębiorstwo. Zatem, jeśli określona

Trzeba też dla porządku dodać, że agent zawodnika lub sam piłkarz, który udziela albo oferuje korzyści majątkowe lub osobiste menedżerowi przeprowadzającemu transfer w imieniu klubu, również może podlegać odpowiedzialności karnej za tzw. łapownictwo czynne z art. 296a § 2 k.k. Dla realizacji znamion przytoczonego czynu zabronionego nie jest istotne, czy podmiot sprawczy, składając obietnicę udzielenia łapówki, zamierza się z niej wywiązać.

Oczywiste jest, że w związku z przeprowadzaniem transferów mogą wystąpić jeszcze inne niż opisane dotychczas negatywne zjawiska znajdujące się w orbicie zainteresowania prawa karnego. Można tu chociażby wspomnieć o przestępstwach oszustwa polegających np. na tym, iż menedżer klubu piłkarskiego, zawierając kontrakt z piłkarzem, zataja przed nim informacje co do rzeczywistej kondycji finansowej reprezentowanej przez niego osoby prawnej i niemożności wywiązania się z zapłaty umówionego wynagrodzenia. Realizacja znamion typu z art. 286 § 1 k.k. możliwa jest też wówczas, gdy osoba odpowiedzialna za transfer nie poinformuje zawodnika, iż klub jest co prawda w stanie wypłacić mu umówione honorarium, lecz z opóźnieniem. Za konieczny warunek przypisania oszustwa w takich sytuacjach trzeba uznać wymaganie, by istniejący po stronie gracza błąd miał charakter istotny. Polegałby on mianowicie na ustaleniu,

osoba fizyczna wręczy menedżerowi łapówkę za przyjęcie jej do pracy w przedsiębiorstwie, to przyjęcie tej łapówki nie jest objęte normą z art. 296a § 1 k.k.” (R. Zawłocki, (w:) A Wąsek, R. Zawłocki (red.) *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do artykułów 222–316*, Warszawa 2010, s. 1337). Wydaje się, że z takimi wnioskami nie można się zgodzić. Oczywiście jest przecież, że osoba zatrudniona przez przedsiębiorstwo na umowę o pracę jest odbiorcą świadczenia w postaci zapłaty wynagrodzenia. Zarazem zawężenie art. 296a § 1 k.k. w sposób zaproponowany przez Roberta Zawłockiego nie znajduje aksjologicznego oraz kryminalno-politycznego uzasadnienia. Trzeba więc stwierdzić, że łapownictwo w obrocie gospodarczym może wystąpić zarówno wtedy, gdy piłkarz podpisuje z klubem kontrakt piłkarski będący zarówno umową o pracę, jak i inną umową cywilnoprawną (często się zdarza, iż zawodowi piłkarze zakładają jednoosobową działalność gospodarczą i – występując jako przedsiębiorcy – podpisują kontrakt z klubem piłkarskim).

że gdyby piłkarz wiedział, że swego wynagrodzenia nie będzie uzyskiwał w terminie, to nie zawierałby kontraktu z klubem.

Warto jeszcze zasygnalizować, iż w obrębie klubów piłkarskich mogą wystąpić zachowania przestępne związane jedynie pośrednio z transferami. Zdarza się przykładowo, iż menedżerowie wydają polecenia poddania działaniom mobbingowych zakontraktowanych już piłkarzy, czyniąc tak po to, by gracz zgodził się przedwczesne rozwiązanie kontraktu za porozumieniem stron. Proceder ten polega na tym, iż piłkarz jest odsuwany od treningów z drużyną i ordynuje mu się bezproduktywne ćwiczenia indywidualne, które jednak nie są zalecane futbolistom i nie mają na celu poprawy formy sportowej, lecz dokuczenie mu oraz upokorzenie go. Zachowania takie mają na celu wymuszenie podjęcia decyzji o rozstaniu się z klubem bez jednoczesnego obowiązku wypłaty sumy, która byłaby piłkarzowi należna z tytułu kontraktu. Tego rodzaju praktyki zasługują jednoznacznie na napiętnowanie. Co przy tym istotne, mogą one realizować znamiona psychicznego znęcania się z art. 207 § 1 k.k.³⁸

Kończąc, należy z całą stanowczością podkreślić, że zwalczanie patologicznych zjawisk w piłce nożnej jest wysoce pożądane. Dotyczy to też negatywnych czynów popełnianych w związku z realizowaniem transferów piłkarzy. Tylko poprzez zdecydowane przeciwdziałanie tymże patologicznym zjawiskom można uzdrowić sytuację klubów uczestniczących w rozgrywkach piłkarskich, co w dłuższej perspektywie może doprowadzić do podniesienia poziomu organizacyjnego i sportowego polskiego futbolu.

Bibliografia

Bielski M., *Kryteria przypisania skutku na tle współczesnej dogmatyki prawa karnego* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012, s. 520–523.

Duda J., *Szkoda majątkowa oraz przesłanki jej przypisania w ramach przestępstwa nadużycia zaufania. Analiza dogmatyczna w świetle badań aktowych*, Kraków 2018.

38 Jeżeli zaś mobbingowany piłkarz będzie związany z klubem kontraktem przybierającym formę umowy o pracę, wówczas dojdzie również do realizacji znamion typu z art. 218 § 1a k.k.

- Iwański M., *Odpowiedzialność karna za przestępstwa korupcyjne*, Kraków 2016.
- Kardas P. (w:) A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 3, *Komentarz do art. 278–363*, Warszawa 2016, S. 498–585.
- Lipiński K., *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020.
- Mik B., *Nowela antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2003 r. Rys historyczny i podstawowe problemy interpretacyjne*, Kraków 2003.
- Pieniądze leżą na boisku. Ranking przychodów piłkarskich. Ranking „Piłkarska liga finansowa – rok 2018”*, raport sporządzony przez Deloitte, czerwiec 2019 r., s. 18, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_raport_Liga_finansowa_2018.pdf – (dostęp na 10.08.2020).
- Podręcznik licencyjny dla klubów Ekstraklasy. Sezon 2019/2020*, [https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2864-Podręcznik Licencyjny dla klubów Ekstraklasy na sezon 2019 2020 i następne.pdf](https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2864-Podręcznik_Licencyjny_dla_klubów_Ekstraklasy_na_sezon_2019_2020_i_następne.pdf), (dostęp 10.08.2020).
- Regulamin FIFA w sprawie Statusu i Transferu Zawodników* (<https://resources.fifa.com/image/upload/regulations-on-the-status-and-transfer-of-players-june-2020.pdf?cloudid=ixztobdwje3tn2bztqcp> – dostęp na 10.08.2020 r.)
- Rodzinkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Sitek M., *Prawne problemy transferu piłkarzy wobec prawa do poszanowania życia rodzinnego*, „Journal of Modern Science” 2016, t. 4, nr 31, s. 143–156.
- Statut Polskiego Związku Piłki Nożnej*, [https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/3398-STATUT TEKST JEDNOLITY PO WALNYM 17 10 2019 I ZARZĄDZIE 21 02 2020.pdf](https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/3398-STATUT_TEKST_JEDNOLITY_PO_WALNYM_17_10_2019_I_ZARZĄDZIE_21_02_2020.pdf) (dostęp 10.08.2020).
- Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
- Uchwała nr VIII/124 z 14.07.2015 r. Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej w sprawie statusu zawodników oraz zasad zmian przynależności klubowej z późniejszymi zmianami*, [https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2036-Uchwała nr VIII.124 z dnia 14 lipca 2015 roku w sprawie statusu zawodników i zasad zmian przynależności klubowej.pdf](https://www.pzpn.pl/public/system/files/site_content/635/2036-Uchwała_nr_VIII.124_z_dnia_14_lipca_2015_roku_w_sprawie_statusu_zawodników_i_zasad_zmian_przynależności_klubowej.pdf) (dostęp 10.08.2020).
- Wąsek A., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do artykułów 222–316*, Warszawa 2010, s. 1337.